

Colofon

- **Missie** JurisDidact streeft ernaar kennis en inzicht bij juristen te verhogen en de ontwikkeling van het professioneel handelen te bevorderen door middel van onafhankelijke, individuele nascholing.
- **PO-punten** 3
- **Geldigheid** U kunt de eindtoets maken zolang deze in uw online persoonlijk dossier staat vermeld.

- **Redactie** Mr. Pieter Dorhout, hoofdredacteur
Prof. mr. dr. Sven Brinkhoff
Mr. drs. Marije Jeltens
Mr. dr. Sander Kole
Mr. dr. Lies Punselie
- **Docenten** Prof. mr. drs. Mark Heemskerk en mr. drs. Corey Dekkers
- **Uitgever** Igno Ketelaars
- **Vormgeving** Roelof Koster Design, Mildam

© 2024 JurisDidact, Gorssel
Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen, of op enig andere manier, zonder voorafgaande toestemming van de uitgever.

- **Bestellingen** De basisprijs van een programma is € 194,50 (excl. btw), tenzij anders vermeld. Bij gelijktijdige bestelling vanaf 4 programma's geldt korting. Zie hiervoor de website van JurisDidact. JurisDidact legt de gegevens van bestellers vast voor verwerking van de bestelling. De gegevens kunnen door ons worden gebruikt om u te informeren over relevante producten en diensten, tenzij u te kennen hebt gegeven hiertegen bezwaar te hebben.
- **Certificaten** Certificaten worden alleen toegekend aan kopers van losse programma's.
- **Administratie** Bij wijziging van de tenaamstelling en/of het adres verzoeken wij u deze gegevens door te geven aan de klantenservice van JurisDidact: Parallelweg 25, 7213 VT Gorssel.
- **Algemene voorwaarden** Levering en diensten geschieden volgens de Algemene voorwaarden van MOCuitgevers BV, gedeponeed bij de Kamer van Koophandel onder nummer 6469182. Een exemplaar van deze voorwaarden zal op verzoek worden toegezonden. De voorwaarden zijn te raadplegen via www.mocuitgevers.nl.

Inhoud

Inleiding – 5

Pretoets – 7

Blok A

Pensioen

A1 Het Nederlandse pensioenstelsel – 10

A2 Pensioenovereenkomst en pensioendriehoek – 13

A3 Pensioensoorten – 15

A4 Karakter pensioenovereenkomst – 15

A5 Nabestaandenpensioen – 19

A6 Pensioen van de dga – 22

A7 Pensioenveranderingen na de Wet toekomst pensioenen – 24

Blok B

Pensioen bij echtscheiding

B1 Pensioenverweer – 28

B2 Verhouding huwelijksvermogensrecht en pensioen – 29

B3 Verevening van ouderdompensioen – 30

B4 Conversie – 35

B5 Pensioenverrekening volgens Boon/Van Loon – 37

B6 Partnerpensioen – 39

B7 Pensioen van de dga na scheiding – 42

B8 Fiscale aspecten van pensioen en echtscheiding – 45

Afkortingenlijst - **47**

Antwoorden pretoets en casuïstiek - **48**

Noten - **55**

Toetsvragen - **58**

Inleiding

Deze cursus is bedoeld voor iedereen die op zoek is naar (meer) inzicht in en overzicht van pensioen en scheiding. Veel pensioen-specialisten deinzen terug, omdat ze weinig kennis hebben van het scheidingsrecht. Andersom gaan familierechtadvocaten het onderwerp pensioen vaak liever uit de weg wegens beperkte kennis over pensioenen. Dat leidt tot onzekerheid en juridische procedures. In deze cursus brengen wij beide onderwerpen bij elkaar.

In deze cursus pensioen en scheiding geven wij inzicht in de belangrijkste regels over pensioen en scheiding. Wij beginnen met een overzicht van het Nederlandse pensioenstelsel en de drie pijlers. Daarna gaan wij in op ‘pensioen als arbeidsvoorwaarde’ om inzicht te geven wat er bij een scheiding kan of moet worden verdeeld. Wij bespreken de pensioensoorten ouderdoms-, nabestaanden- en arbeidsongeschiktheidspensioen en de verschillende typen uitkeringsovereenkomst, kapitaalovereenkomst en premieovereenkomst en de wijze waarop de hoogte van het pensioen wordt vastgesteld. Voor het nabestaandenpensioen is de vraag relevant of dat is opgebouwd, of dat er een risicoverzekering is. Fiscale regels zijn eveneens van belang voor een goed begrip. Daarnaast gaan wij kort in op de betekenis van de op 1 juli 2023 in werking getreden Wet toekomst pensioenen en de transitietermijn tot 1 januari 2028.

De regels over aanvullend *ouderdomspensioen* en scheiding zijn vastgelegd in de Wet verevening pensioen bij scheiding (WVPS). Naast de hoofdregel van verevening bespreken wij mogelijkheden om af te wijken (bijvoorbeeld door conversie van het pensioen). Aandachtspunt is dat soms niet de WVPS geldt, maar de verrekening volgens het arrest-Boon/Van Loon of afwijkende afspraken. Eveneens besteden wij aandacht aan de mogelijkheid van pensioenverweer bij echtscheiding. Bijzondere situaties doen zich voor bij de afwikkeling van het zogenoemd pensioen in eigen beheer van directeurs-groootaandeelhouders.

Naast de verdeling van ouderdomspensioen zijn in de Pensioenwet (Pw) regels gesteld over de afwikkeling van het partnerpensioen.

■ **Doelstellingen**

Na afloop van deze juridische nascholing:

- heeft u inzicht in hoe het pensioenstelsel is ingericht;
- heeft u kennis van de belangrijkste pensioensoorten en karakters van pensioenovereenkomsten;
- weet u welke regels relevant zijn voor de verdeling van ouderdomspensioen en nabestaandenpensioen;
- kunt u aangeven of er verevend, geconverteerd of verrekend kan of moet worden en hoe dat moet gebeuren;
- weet u wat van belang is bij een scheiding waarbij een directeur-groootaandeelhouder is betrokken, inclusief pensioen in eigen beheer.

■ **Opmerking**

Deze cursus is in twee blokken verdeeld. U zult voor ieder blok ongeveer één uur nodig hebben. Mogelijk beklijft de stof beter als u de nascholing in meerdere gedeelten doorwerkt.

■ **Criteria toets**

U slaagt voor de eindtoets als u minimaal 6 van de 10 vragen juist hebt beantwoord. U kunt tweemaal herkansen.

■ **Over de docenten**

Prof. mr. drs. Mark Heemskerk EPP CFP®

Mark Heemskerk is hoogleraar pensioenrecht aan de Radboud Universiteit Nijmegen, advocaat-partner bij held law (www.heldlaw.nl) en raadsheer-plaatsvervanger bij het gerechtshof 's-Hertogenbosch. Hij is tevens gecertificeerd financieel planner.

Mr. drs. Corey Dekkers MFP CFP®

Mr. drs. Corey Dekkers MFP CFP® is senior pensioenjurist bij Pensioennavigator waar hij aangesloten pensioenkantoren ondersteunt bij fiscale en juridische pensioenvraagstukken. Corey Dekkers studeerde verzekeringskunde aan de Universiteit van Amsterdam, fiscaal recht aan de Vrije Universiteit van Amsterdam en Nederlands recht aan de Radboud Universiteit. Naast deze studies heeft hij de opleiding Master financial planning afgerond en is hij aangesloten bij de Federatie Financiële Planners.

Om voor uzelf te bepalen wat uw kennisniveau is van dit onderwerp, kunt u vrijblijvend de pretoets maken. De resultaten van deze pretoets tellen niet mee voor uw eindscore.

- 1 Bart en Iris wonen ongehuwd samen. Na 20 jaar gaan zij uit elkaar. Bart heeft een ouderdomspensioen opgebouwd van € 2.000 per jaar en een nabestaandenpensioen opgebouwd van € 1.400 per jaar. Ze hebben een notariële samenlevingsovereenkomst gesloten. Iris is partner volgens de pensioenovereenkomst. Komt Iris nadat zij uit elkaar gaan in aanmerking voor een deel van het ouderdomspensioen en nabestaandenpensioen van Bart?
 - A Nee.
 - B Ja.
 - C Niet voor het ouderdomspensioen, wel voor het nabestaandenpensioen.
 - D Niet voor het nabestaandenpensioen, wel voor het ouderdomspensioen.

- 2 Heeft een ex-echtgenoot aanspraak op verevening indien hij niet binnen twee jaar na de scheiding het formulier toestuurt aan de pensioenuitvoerder?
 - A Ja, niet jegens de pensioenuitvoerder, maar wel jegens de ex-echtgenoot.
 - B Ja, dat recht van de ex-echtgenoot vervalt niet jegens de pensioenuitvoerder of ex-echtgenoot.
 - C Nee, dat recht vervalt na twee jaar.
 - D Geen van bovenstaande antwoorden is juist.

- 3 Henk en Ingrid gaan in 2024 scheiden na 10 jaar huwelijk. Henk heeft de afgelopen 20 jaar € 20.000 ouderdomspensioen per jaar opgebouwd in een middelloonregeling. Zijn salaris is gelijk gebleven in die periode. Ingrid heeft geen pensioen opgebouwd. Waarop heeft Ingrid recht bij de toepasselijke regels over pensioen en scheiding?
 - A Nihil.
 - B € 5.000.
 - C € 10.000.
 - D € 20.000.

- 4 Henk had daarnaast een nabestaandenpensioen op risicobasis. De waarde daarvan was € 15.000. Waarop heeft Ingrid recht na de scheiding?
- A Nihil.
 - B € 5.000.
 - C € 7.500.
 - D € 15.000.
- 5 Ingrid heeft het echtscheidingsverzoek ingediend. Zij komt erachter dat haar uitzicht op nabestaandenpensioen bij scheiding verloren gaat. Tijdens de procedure voert zij het pensioenverweer aan. Heeft dat kans van slagen volgens u?
- A Ja, bij het wegvallen van een nabestaandenvoorziening en afwezigheid van onvoldoende eigen middelen.
 - B Nee, zij heeft zelf echtscheiding aangevraagd.
 - C Dat hangt ervan af of Henk voldoende alimentatie betaalt.
 - D Bij een gezamenlijk echtscheidingsverzoek wel, in dit geval niet.
- 6 Henk heeft de pensioengerechtigde leeftijd van 67 jaar bereikt. Hij besluit om door te werken. Ingrid zit financieel krap en wil graag haar deel van het ouderdomspensioen laten ingaan. Heeft Ingrid recht daarop? U mag ervan uitgaan dat de echtscheiding heeft plaatsgevonden.
- A Ja, bij het bereiken van de pensioenleeftijd komt het ouderdomspensioen tot uitkering.
 - B Nee, de keuze om het ouderdomspensioen te laten ingaan is aan Henk.
 - C Dat hangt ervan af of de pensioenuitvoerder tijdig het scheidingsformulier heeft ontvangen.
 - D Dat hangt ervan af of Henk en Ingrid dat zijn overeengekomen.
- 7 Henk heeft zijn pensioenleeftijd uitgesteld. Dan overlijdt hij. Heeft Ingrid recht op het verevende deel van Henks ouderdomspensioen dat tijdens de huwelijkse periode is opgebouwd?
- A Nee.
 - B Ja.
 - C Dat hangt ervan af wat in het echtscheidingsconvenant is afgesproken.
 - D Dat hangt ervan af wat in het testament van Henk staat.
- 8 Nadat Henk zijn pensioenleeftijd heeft uitgesteld, overlijdt Ingrid. Henk stelt dat het verevende deel dan weer aan hem toekomt. Klopt dat?
- A Ja.
 - B Nee.
 - C Dat hangt ervan af wat in het echtscheidingsconvenant is afgesproken.
 - D Dat hangt ervan af wat in het testament van Ingrid staat.

- 9 Dave en Sue waren gehuwd van 1982 tot 1994. Zij hebben destijds bij hun echtscheiding niets geregeld over pensioen. Sue heeft pensioen opgebouwd bij het ABP, Dave zorgde voor de kinderen. Dave vraagt zich af of hij alsnog recht heeft op een deel van het pensioen van Sue.
- A Nee, dat recht is verjaard.
 - B Dave heeft recht op verevening van het ouderdomspensioen.
 - C Dave heeft recht op pensioenverrekening.
 - D Dat hangt ervan af of Sue's ouderdomspensioen al is ingegaan.
- 10 Wilma en Ben gaan na 15 jaar huwelijk scheiden in 2024. Ze zijn gehuwd op huwelijkse voorwaarden met koude uitsluiting. Wilma heeft als kostwinner tijdens het huwelijk een goed pensioen opgebouwd (€ 48.000 per jaar). Ben heeft een kleine pensioenvoorziening (€ 450 per jaar). Wilma stelt dat de koude uitsluiting meebrengt dat Ben geen recht heeft op pensioenverevening. Heeft zij gelijk?
- A Ja, er is sprake van koude uitsluiting.
 - B Nee, de WVPS geldt ongeacht huwelijksgoederenregime.
 - C Ben heeft geen recht op Wilma's pensioen aangezien zijn pensioen onder de afkoopgrens valt.
 - D Dat hangt af van het pensioenreglement.

CASUS 1

Peter en Ria

Peter en Ria zijn sinds 2003 gehuwd op huwelijkse voorwaarden met uitsluiting van elke gemeenschap. Peter werkt als ICT-specialist. Zijn werkgever heeft geen pensioenregeling. De werkgever overweegt dit wel, maar is al sinds enkele jaren besluiteloos. Ria werkt ook als ICT-specialist, maar dan als zelfstandige in de vorm van een eenmanszaak. Ria is geboren in België en is op haar 29ste verhuisd naar Nederland. Beiden zijn inmiddels de 50 gepasseerd en maken zich zorgen over het inkomen na de AOW-leeftijd.

- a** Peter is het wachten op de werkgever zat en wenst zelf een pensioenovereenkomst te sluiten met het pensioenfonds. Is dit mogelijk?

- b** Kan Ria zelf een pensioenvoorziening treffen?

- c** Heeft Ria recht op volledige AOW?

Deze cursus gaat over pensioen en scheiding. In Blok A bespreken wij de belangrijkste kenmerken van het pensioen die nodig zijn voor een goed begrip van de regels over pensioen en scheiding (Blok B). Pensioen is een essentieel onderdeel van het inkomen van ouderen in Nederland. Miljoenen Nederlanders zijn voor hun inkomen geheel of gedeeltelijk afhankelijk van pensioen. Zonder pensioen zou het voor weinig mensen mogelijk zijn om te stoppen met werken. Pensioen

voorkomt armoede. Naast ouderdomspensioen is er ook pensioen voor nabestaanden en bij arbeidsongeschiktheid. Een goed begrip van het pensioenrecht vereist elementaire kennis van het Nederlandse pensioenstelsel. Het pensioenstelsel is een systeem van betalingen van pensioenuitkeringen. Het Nederlandse pensioenstelsel bestaat uit drie pensioenpijlers (zie Tabel 1).

Tabel 1 Verantwoordelijkheidsverdeling van de drie pensioenpijlers

	Pensioenpijlers	Verantwoordelijkheid
1	Wettelijk pensioen	Overheid
2	Aanvullend pensioen	Sociale partners
3	Individueel pensioen	Individueel

Aan de drie pijlers ligt een verantwoordelijkheidsverdeling ten grondslag: overheidspensioen, werkgeverspensioen en individueel pensioen. De drie pijlers onderscheiden zich door een andere verantwoordelijkheidsverdeling. Ook de basis op grond waarvan pensioen wordt verworven is anders. In deze cursus beperken wij ons tot de verdeling van het arbeidsgerelateerde pensioen bij scheiding. Toch is het voor een goed begrip belangrijk om de verschillen en uitgangspunten van de drie pensioenpijlers te begrijpen. Het maakt voor de verdeling van pensioen verschil of sprake is van aanvullend pensioen of een individuele pensioenvoorziening. Met die kennis is helder volgens welke regels het pensioen wordt verdeeld, verevend of verrekend of juist buiten die verdelingsregels valt. Daarnaast is voor de vermogensrechtelijke afwikkeling en vermogenspositie van belang te begrijpen wat de hoogte van de diverse pensioenuitkeringen is.

■ **Wettelijk pensioen**

De overheid is verantwoordelijk voor het wettelijk pensioen van de sociale zekerheid. Het wettelijk pensioen is een waarborg tegen de risico's van ouderdom, arbeidsongeschiktheid en overlijden. De pensioenaanspraken en -rechten vloeien direct voort uit de wet. Er zijn drie soorten wettelijk pensioen:

1. AOW is het wettelijk ouderdomspensioen.
2. De WIA is het wettelijk arbeidsongeschiktheidspensioen.
3. Het wettelijk nabestaandenpensioen is geregeld in de Anw.

■ **De tweede pijler: arbeidsgerelateerd pensioen**

Karakteristiek voor de tweede pijler is dat de deelname aan het pensioen is gerelateerd aan het verrichten van arbeid. Arbeid is de bron voor pensioen. De arbeidsovereenkomst is voor veel werknemers het entreebiljet voor deelname aan de collectieve pensioenregeling van de werkgever. Werknemer en werkgever maken bij de arbeidsovereenkomst afspraken over de arbeidsvoorwaarde pensioen. Ondertekent de werknemer de arbeidsovereenkomst met daarin pensioenafspraken, dan gaat hij een pensioenovereenkomst aan met zijn werkgever. Dat betekent onder meer dat de Pensioenwet van toepassing is, waaronder de regels over partnerpensioen bij scheiding

(art. 57 Pw). De Wet verevening pensioenrechten bij scheiding (WVPS) gaat over de verevening van ouderdomspensioen bij scheiding en refereert eveneens aan de pensioenovereenkomst (art. 1 lid 4 WVPS).

Het arbeidsgelateerd pensioen wordt vaak aangeduid als aanvullend pensioen. Het is een aanvulling op het wettelijk pensioen.¹ Sociale partners (werkgevers en werknemers) zijn verantwoordelijk voor de *inhoud* van de arbeidsvoorwaarde pensioen. De rol van de overheid is om de afspraken te waarborgen die werkgever en werknemer maken over pensioen in de pensioenovereenkomst.² Daarom is de Pensioenwet van toepassing op pensioenovereenkomsten. De wetgever stimuleert sociale partners om afspraken te maken over de arbeidsvoorwaarde pensioen. Dat doet de overheid bijvoorbeeld door fiscaalvriendelijk pensioensparen te faciliteren in de belastingwetgeving.

■ **Fiscaalvriendelijk pensioensparen in de tweede pijler**

Het loon dat de werkgever aan de werknemer betaalt voor zijn dienstbetrekking wordt belast. Pensioen behoort niet tot het loon zolang de opbouw binnen de grenzen van de Wet op de loonbelasting 1964 (Wet LB 1964) valt.³ Blijft de opbouw binnen de grenzen van de fiscale wetgeving, dan is de omkeerregel van toepassing. De werkgemersbijdrage verhoogt dan niet het loon van de werknemer. Een eventuele werknemersbijdrage verlaagt het brutoloon en daarmee de grondslag voor de loonheffing en sociale verzekeringen.⁴ Pas als een pensioenuitkering wordt genoten is loonbelasting verschuldigd.

■ **De derde pijler: individuele pensioenvoorzieningen**

De derde pijler van het Nederlandse pensioenstelsel is de individuele pensioenverzekering. Het is de persoonlijke keuze voor individueel pensioensparen. Voorbeelden van derdepijlerproducten zijn lijfrenten en levensverzekeringen. Banksparen wordt eveneens gebruikt als individuele pensioenvoorziening. Anders dan bij het aanvullend pensioen, is het verrichten van arbeid geen voorwaarde bij het individueel pensioen. Er is geen pensioenovereenkomst. De Pensioenwet is dan ook niet van toepassing op individuele pensioenverzekeringen. De regels van het verzekeringsrecht (Titel 7.17 BW) zijn van toepassing.

■ **Fiscale mogelijkheden voor pensioenopbouw in de derde pijler**

Bouwt de werknemer geen of minder pensioen op dan fiscaal toelaatbaar, dan heeft hij de mogelijkheid om fiscaal gefaciliteerd te sparen in de derde pijler. Dit gebeurt dan in de vorm van een verzekerde of een bancaire lijfrente. De fiscale ruimte is gelijkwaardig aan die van pensioen in de tweede pijler. Verschillen zitten voornamelijk in de uitkeringsduur en de erfrechtelijke verkrijging. De premie die betaald wordt aan de uitvoerder is aftrekbaar voor de inkomstenbelasting als uitgaven voor inkomensvoorzieningen.⁵ Voorwaarden voor de premieaftrek is dat het moet gaan om een lijfrentevoorziening waarbij de uitkering toekomt aan de werknemer zelf (oudedagslijfrente), of dat de uitkering na overlijden van de